

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در

پانسکو

هو العزيز

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود- ویرایش دوم

۱۰ بهمن ۹۵

با جستارهایی از:

محمد آقاسی، علیرضا آقاییوسفی، ریحانه اصلان زاده، سیدمهدی اعتمادی فرد، آرمین امیر، حسین ایمانی جاجرمی، یاسر باقری، عبدالله بیجرانلو، ناصرالدین-علی تقویان، سمیه توحیدلو، مجتبی توسل، حمیدرضا جلایی پور، ریحانه جوادی، محمدرضا جوادی یگانه، ابراهیم حاجیانی، مهدی حسین زاده فرمی، هادی خانیکی، سیدمحمد مهدی خوبی، مجتبی دلیر، حسین راغفر، جبار رحمانی، محمد مهدی رحمتی، مهدی روزخوش، سعیده زادقناد، احسان سلطانی، احسان شاه قاسمی، غلامرضا صدیق اورعی، رضا صفری شالی، عباس عبدی، حامد طالبیان، حمید طاهری، فاطمه سادات علمدار، فردین علیخواه، موسی عنبری، غلامرضا غفاری، محمدجواد غلامرضا کاشی، محمد فاضلی، نعمت الله فاضلی، مقصود فراستخواه، جولان فرهادی بابادی، ناصر فکوهی، مجید فولادیان، سید احمد فیروزآبادی، محمدامین قانع راد، علی قنبری، محمدرضا کلاهی، مسعود کوثری، رضا مختاری اصفهانی، علیرضا مشهدی زاده، محمد معماریان، مهدی منتظری مقدم، نوح منوری، سیدجواد میری، سیدعبدالامیر نبوی، آرش نصر اصفهانی، عباس نعمتی، سیدضیاء هاشمی، سیده راضیه یاسینی.

با مقدمه: سیدرضا صالحی امیری

به کوشش:

محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیجرانلو

۱۳۹۵

عنوان و نام پدیدآور	مشخصات نشر	مشخصات ظاهری
جستارهایی در پلاستیک/ به کوشش محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو. با مقدمه سیدرضا صالحی امیری.	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵.	۵۲۱ص.
موضوع	بلاها - - جنبه‌های جامعه‌شناختی.	۳۴۷/۳۶۳
موضوع	رسانه‌ها و افکار عمومی.	وضعیت فهرست‌نویسی فیبا
موضوع	مسائل اجتماعی - ایران - تهران.	رده‌بندی دیویی
موضوع	مدیریت بحران - ایران - تهران.	
موضوع	بلاها - - آینده‌نگری.	
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۵ ج ۲ / ۵۵۳ HV	

جستارها

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
به کوشش: محمدرضا جوادی یگانه، جبار
رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو.
با مقدمه: سید رضا صالحی امیری، وزیر
فرهنگ و ارشاد اسلامی
صفحه‌آرا: وحید لنجان‌زاده
روی جلد: از مجموعه «ایستاده در غبار»،
اصغر خمسه. خبرگزاری مهر.

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی‌عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@ric.ir

فهرست مطالب

پلاسکو از آغاز تا پایان ۷

مدیریت و سیاست شهری

- گزارش ملی پلاسکو / محمد فاضلی ۱۵
- پیام پلاسکو / سید ضیاء هاشمی ۲۵
- مدیریت شهری و درس های پلاسکو / حسین ایمانی جاجرمی ۳۱
- تحلیلی آسیب شناختی بر موقعیت بحران های کالبدی شهر / ناصر فکوهی ۳۵
- ماجرای «پیک نیک» و جامعه شناسی «پلاسکوها» / موسی عنبری ۴۳
- فروپاشی پلاسکو نماد فروپاشی الگوی توسعه شهری / محمد امین قانع راد ۴۹
- آتش پلاسکو روشن است! مگر... / مجتبی توسل ۵۷
- فاجعه ساختمان پلاسکو و درس هایی که نمی آموزیم / حسین راغفر ۶۵
- مسئولیت شهرداری در حادثه پلاسکو / علیرضا مشهدی زاده ۷۱
- مدیریت فرسوده / سید عبدالامیر نبوی ۷۹
- خوب، بد، زشت: درس های پلاسکو / محمد مهدی رحمتی ۸۷
- هزینه های استهلاک و بی توجهی به آن در پلاسکو / غلامرضا صدیق اورعی ۹۷
- ساختارهای خالق حادثه ساختمان پلاسکو / احسان سلطانی ۱۰۳
- آتش پلاسکو؛ احیاگر مشکلات تاریخی ایرانیان / رضا مختاری اصفهانی ۱۱۱
- چتری برای پلاسکو / یاسر باقری ۱۱۹
- قربانیان نامرئی پلاسکو / آرش نصر اصفهانی ۱۲۹
- عدم توازن امنیت حیات ایرانی / مهدی حسین زاده فرمی ۱۳۵

فرهنگ و جامعه

- ۱۴۳ ..... پرسش پلاسکو / نعمت‌الله فاضلی
- ۱۵۵ ..... پلاسکو و امر نمی‌دانم / سیدجواد میری
- ۱۶۱ ..... با پلاسکو می‌توان «جامعه در آغوش خطر ایران» را اسکن کرد / جلالی پور
- ۱۶۹ ..... ققنوس پلاسکو و تکوین مقوله «مردم» در غیاب حکمرانی کارآمد / جبار رحمانی
- ۱۷۵ ..... ساختمان پلاسکو و احساس بی پناهی مردم / محمدجواد غلامرضا کاشی
- ۱۸۷ ..... حادثه ساختمان پلاسکو و فرهنگ اعتماد / غلامرضا غفاری
- ۱۹۵ ..... ظرفیت سرمایه اجتماعی و واقعه پلاسکو / سید احمد فیروزآبادی
- ۲۰۳ ..... اعتماد؛ کلید جامعه خود-ترمیم‌گر / فردین علیخواه
- ۲۰۹ ..... پلاسکو و نشانه‌شناسی یک ازدحام / مقصود فراستخواه
- ۲۱۵ ..... پلاسکو، یادگیری و آگاهی ملی / ابراهیم حاجیان
- ۲۲۵ ..... بررسی زمینه‌های بحران پلاسکو با تأکید بر منزلت اجتماعی / مهدی اعتمادی‌فرد
- ۲۳۳ ..... ساختمان پلاسکو و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی / مجتبی دلیر

اخلاق اجتماعی و خلیقات ایرانی

- ۲۴۳ ..... آیا مردم هم در فروریختن پلاسکو مقصرند؟ / محمدرضا جوادی یگانه
- ۲۵۱ ..... حادثه پلاسکو و فرهنگ عمومی / محمدرضا کلاهی
- ۱۶۲ ..... حادثه پلاسکو و مظلونان همیشگی: «مردم» / مهدی روزخوش
- ۲۷۱ ..... تقدیرگرایی، گم‌گشتگی آینده، و ظهور فاجعه پلاسکو / مجید فولادیان
- ۲۷۹ ..... همه ایرانی‌اند، بعضی‌ها ایرانی‌ترند / آرمین امیر
- ۲۸۹ ..... پلاسکو، فقدان همدلی در زیست جمعی ایرانی / علی قنبری
- ۲۹۹ ..... آیا آنها گوسفندند؟ / فاطمه سادات علمدار
- ۳۰۹ ..... فرایند اندیشه نسلی؛ آنچه که انجام می‌دهیم / مهدی منتظری‌مقدم
- ۳۱۷ ..... مناسک پلاسکو / سعیده زادقناد

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

- ۳۲۷ ..... پلاسکو: سیلی سخت فاجعه / مسعود کوشری
- ۳۴۱ ..... تصویری از رسانه‌ای شدن یک حادثه / هادی خانیکی
- ۳۴۷ ..... درباره روایت رسانه ملی از واقعه ساختمان پلاسکو / سیدمحمد مهدی خوبی
- ۳۵۵ ..... ۱۲۴ دقیقه تعلیق / محمد معماریان
- ۳۶۵ ..... اختلال رسانه‌ای و نقص جامعه‌پذیری / عباس عبدی

- ۳۷۱ ..... مصیبت به منزله درنگی برای آینده / سمیه توحیدلو
- ۳۸۱ ..... پلاسکو در ذهن مردم فروریخت / عباس نعمتی و حمید طاهری
- ۳۸۷ ..... درس‌های فاجعه پلاسکو برای تلویزیون ایران / عبدالله بیچرانلو
- ۳۹۵ ..... سرکشی تحمل‌ناپذیر نمادها / ناصرالدین علی تقویان
- ۴۰۵ ..... که نه خاطر تماشا، نه هوای باغ دارد / ریحانه جوادی
- ۴۱۷ ..... حادثه ساختمان پلاسکو و افکار عمومی / رضا صفری شالی
- ۴۲۵ ..... اختلال جمعی / علیرضا آقاییوسفی
- ۴۳۳ ..... سلفی‌بگیران پلاسکو / احسان شاه قاسمی
- ۴۴۱ ..... خوش‌حالی‌ها و خوش‌بختی‌های رسانه ملی / نوح منوری
- ۴۴۷ ..... فاجعه پلاسکو: امکان بسیج اجتماعی و نقش رسانه‌ها / حامد طالبیان
- ۴۵۵ ..... شوک درمانی افکار عمومی و دیگر هیج / محمد آقاسی
- ۴۶۱ ..... کنش سیاسی و عکاسی از فاجعه / ریحانه اصلانزاده

برای آینده

- ۴۷۱ ..... از فروریزش نماد مدرنیته تا برساخت فرهنگ رشادت / سیده راضیه یاسینی
- ۴۸۱ ..... علاج واقعه / جولان فرهادی بابادی

فرهنگ و جامعه

پلاسکو و نشانه شناسی یک ازدحام ضرورت‌های بازگشت به الگوی توسعه اجتماع مدار

مقصود فراستخواه

عضو هیات علمی موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی

اولین چیزی که با پلاسکو به ذهن می‌خزد این است: مدیریت فاجعه یا فاجعه مدیریت؟ اتفاقی بود که افتاد. خانواده‌هایی عزیزان خود را به جان‌گدازترین حالت از دست دادند و کسانی کسب و کار و سرمایه خود را. اعتماد عمومی به نهادها، ترکی دیگر برداشت، تکه‌ای از حافظه یک شهر فروریخت. شاید بگوییم فاجعه در هر جامعه‌ای روی می‌دهد، اما چیزی که هست «جوامع به سطح بلوغ رسیده» با نهادهای توسعه‌یافته و سیستم‌های کارآمد و ظرفیت‌ها و آمادگی‌های اجتماعی و فرهنگی خود، یا اصولاً از خیلی فجایع پیشگیری می‌کنند یا دست کم زمانی که روی داد، آن را خوب مدیریت می‌کنند، ولی این‌جا بیشتر به جای مدیریت فاجعه، فاجعه مدیریت را می‌بینیم.

مشکلات موجود بر سر راه شایسته‌گرایی و پاسخ‌گویی اجتماعی، به علاوه سيطره سیاست بر کارگزاری حرفه‌ای، سبب شده است مدیریت‌های ما ناکارآمد باشند. اطمینان‌های لازم برای هوشمندی سیستم‌ها و چالاکی مدیریت یک‌پارچه شهری نیست، هماهنگی حاکمیتی و مدیریتی مطلوبی وجود ندارد، انواع گروه‌های نفوذ و فشار و سایه در کار است، دستگاه‌ها در تمهیدات حقوقی و الزام‌های قانونی به مالکان خرد و کلان مشکل دارند، امکانات و تجهیزات و زیرساخت‌های شهری و آموزش‌های لازم را فراهم نمی‌آورند و از همه مهم‌تر، سرمایه اجتماعی کافی نیز برای خود تدارک نمی‌بینند. شاید یکی از علل ازدحام مردم در محل حادثه همین بود. وقتی حسی به شما می‌گوید هوش نهادینه‌ای در دستگاه‌ها نیست، ناچار به هوش درون‌فردی و برون‌فردی خود متوسل می‌شوید. می‌خواهید تا بیمارستان حتی اگر شده تا درون اتاق عمل نیز بروید و مطمئن باشید که درست می‌برند و درست می‌دوزند. هرکس می‌خواهد بناگزییر خود را رأساً سرپا نگه دارد.

حضور سراسیمه گروه‌های اجتماعی در صحنه پلاسکو را چرا نشان از نگرانی مزمن مردم ندانیم؟ حس مبهمی به آنها می‌گوید چه خواهد شد؟ آقایان چه می‌کنند؟ و چگونه عمل می‌کنند؟ اعتماد به ساختارهای اجتماعی، سرویس‌های عمومی و تدبیر امور، کم و بیش متزلزل شده است. تقلیل یک امر پدیدارشناختی به برخی تصاویر افرادِ موبایل به دست بر روی ماشین آتش‌نشانی و کذا و کذا، خطای روش‌شناختی فاحشی است. آمدن به سروقت حادثه و جار زدن به قوم با چشمان پی‌جوی نگران، شاید تنها چاره‌ای بود که در چنین لحظه‌ای اینان به سیاق فرهنگ ایرانی «همبستگی در شدائد» سراغ داشتند.

داستان غم‌بار پلاسکو تمام شد اما یک نشانه از او بماند: دستگاه‌های کرخت و ناتوان، مردم کنجکاو و نگران. یک راه این است

که برگردیم به الگوی «توسعه شهری اجتماع‌مدار و محله‌مدار». از دستگاه‌ها (آن هم از این دستگاه‌ها!) جایگزینی ناکارآمد برای خود مردم شهر و مردم محل دست و پا نکنیم. دستگاه‌ها برای این هستند که به مردم مراجعه کنند، مردم را به یاری بخوانند، فضاهای گفت‌وگویی و مشارکتی و هم‌اندیشی و هم‌آموزی و هم‌یاری برای مسائل شهر و مسائل محل ترتیب بدهند، فرصت‌های تمرین با هم بودن، با هم کارکردن و خودآموزی و خودتنظیمی و خودگردانی اجتماعی فراهم بیاورند. تنها بدیل ممکن برای بروکراسی علیل اداری، یک دموکراسی اصیل اجتماعی است.

حتی کارآمدترین و مدرن‌ترین سیستم‌های مدیریت و خدمات و انتظام عمومی در توسعه‌یافته‌ترین شهرهای دنیا نیز، امروزه به این نتیجه رسیده‌اند که عاملیت اجتماعی را بیدار کنند و از سازماندهی درون‌جوش محلی و شهری بهره بگیرند. عقلانیت ابزاری با همه کارایی‌های خود یک جا در می‌ماند و از عقلانیت اجتماعی و فرهنگی و ارتباطی مدد جویند. همسایگان، اهل محل، کسبه محل، سمن‌ها، بخش‌های داوطلبانه و غیرانتفاعی و نهادهای مدنی، مهم‌ترین رگ و پی ارگانیزم اجتماعی، حساس‌ترین اندام‌های حسی جامعه و دیرپاترین و تجدیدشونده‌ترین ظرفیت‌ها برای اداره شهر هستند.

در سنت‌های تاریخی دیرین ما، خاطرات هم‌یاری و کارهای دسته‌جمعی حضور دارد. در فرهنگ ما، غم‌خواری هست، عقلانیتی نیرومند در دل آداب و عادات ایرانی هست که به مصائب همسایگان و اهالی محل و اهالی شهر حساسیم، انسان‌شناسی ما سرشار از آیین‌ها و رسوم و نمادهایی است که می‌تواند امروز با تفسیر درست و بهره‌گیری کارآمد، در خدمت الگوی «توسعه اجتماع‌مدار» شهرهای مان باشد و ضمناً شکاف مزمن دولت-ملت را نیز در این سرزمین رفع و رجوع

1. Community based development

کند.

برحسب آخرین آماري که از زمستان ۹۴ مرکز آمار ایران در دست دارم افراد ۱۵ ساله و بیشتر ایرانی ساکن در مناطق شهری در ۲۴ ساعت به طور متوسط، فقط دو دقیقه برای فعالیت‌های داوطلبانه اختصاص می‌دهند. این دلالت دارد که بسترها و فضاهای محلی و اجتماعی و تمهیدات سیاستی، نهادی، شهری و مدیریتی برای ظهور این نوع فعالیت‌ها و ابتکارات مردمی، فراهم نیآورده‌ایم و چه بسا هر آنچه را نیز هست یا در خدمت سیاست خواسته‌ایم و یا به چوب سیاست و بلکه امنیت رانده‌ایم. این از بخش داوطلبانه که گاهی در دنیا از او به بخش سوم (در کنار بخش دولتی و بخش غیردولتی) یاد می‌شود و بسیاری از اداره امور شهرها بر عهده اوست. اما بخش دوم یعنی بخش غیردولتی را نیز قوی و چالاک و نیرومند و مستقل و مبتکر نخواستیم و طبق شاخص‌های جهانی، امتیاز ما از ۱۰۰ فقط در حد ۴۰ است. این شاخص برای کشورهای در حال توسعه همگن با ما در منطقه امتیازهایی بالاتر از ۵۰ یا حتی ۶۰ را نشان می‌دهد. به ناکارآمدی‌های دیوان‌سالاری و دستگاه‌های مدیریتی بخش اول یعنی بخش دولتی نیز در سطور بالا اشاره شد.

پس راهی نمانده است جز این که به منطق بی‌نهایت کوچک‌ها، به منطق صنف‌ها، حرفه‌ها، سمن‌ها، همسایگان، اهل محل و کسبه و به منطق سازمان‌یابی خودگردان شهری و خودتنظیمی‌ها و ابتکارات مردمی برگردیم. یادگیری خلاق اجتماعی، تنها از طریق عمل اجتماعی میسر می‌شود. برای این که فاجعه‌هایی مثل پلاسکو و به مراتب در ابعاد بزرگ‌تر در شهرهای مان روی ندهد، باید به موقع به شرایط امکان عمل اجتماعی و به اداره «اجتماع‌مدار» شهر بازگردیم و این از آن اموری است که به نوعی یا همه هست یا هیچ نیست. ما یا مشارکت درون‌جوش اجتماعی برای اداره شهرهای خویش را به درستی خواهیم داشت و یا

اصلاً نخواهیم داشت. وقتی خواهیم داشت که بپذیریم در او تنوع، کثرت، آزادی، انتقاد، ابتکار، خطا، تجربه، یادگیری و قیل و قال خواهد بود. به تدریج یاد می‌گیریم که در عین اختلاف، توافق کنیم، می‌آموزیم که می‌شود هم‌کاری سازنده‌ای داشت، می‌شود گفت‌وگو کرد و با وجود گوناگونی دیدگاه‌ها، به میانگینی از تصمیم‌های مشترک و هم‌گرایی‌های پویای مرحله‌ای دست یافت. ارسطو تعبیری دارد که می‌گوید نی‌نواز با نواختن، نی‌نواز می‌شود و معمار با ساختن، معمار می‌شود. مردم نیز با گفت‌وگوها و مشارکت‌ها و هم‌اندیشی‌ها و تمرین‌های تدریجی است که می‌آموزند چگونه شهرشان را اداره کنند. ما شنا را در آب یاد می‌گیریم و دوچرخه‌سواری را با رکاب زدن.

دانشگاه گیلان، پژوهشگاه
دانشگاه گیلان، پژوهشگاه